

ΘΕΣΜΟΙ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

ΕΥΡΩΠΗ
& ΚΟΣΜΟΣ

Γιάννος Κατσουρίδης¹

Το κυπριακό κομματικό σύστημα μετά τις βουλευτικές εκλογές

Κάθε εκλογική διαδικασία και περίοδος αποκρυσταλλώνει (στο βαθμό που αυτό μπορεί να γίνει βέβαια) ή και παγιώνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του πολιτικού και κομματικού ανταγωνισμού, τα οποία εκκολάπτονταν για μια συγκεκριμένη περίοδο. Διότι στις πλείστες των περιπτώσεων δεν εμφανίζονται ως δια μαγείας και απότομα, αλλά κυοφορούνται για ορισμένο χρονικό διάστημα στο κοινωνικό πεδίο χωρίς κατ' ανάγκη να βρίσκουν έκφραση στο πολιτικό. Μέχρι να βρουν! Μια προεκλογική περίοδος, λοιπόν, μπορεί να φανερώσει ή να απελευθερώσει υποβόσκουσες δυναμικές. Αυτό μπορεί να ισχύσει και ανάποδα βέβαια, αφού μια εκλογική περίοδος μπορεί να αποτελέσει το αίτιο εμφάνισης καινούριων χαρακτηριστικών στο κομματικό/πολιτικό πεδίο.

Στόχος του παρόντος κειμένου είναι να αναλύσει τις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές στην Κυπριακή Δημοκρατία. Η ανάλυση λαμβάνει υπόψη τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά της εξέλιξης στην Κύπρο, καθώς και την συγκυρία (προεκλογική εκστρατεία). Προσπαθεί, επίσης, να εντάξει την ερμηνεία των αποτελεσμάτων σε ένα ευρύτερο πλαίσιο θεωρητικών πλαισίων ανάλυσης της πολιτικής επιστήμης.

Ας θέσουμε όμως ένα πλαίσιο πρώτα. Στην Κύπρο, μετά το 1974 και για αρκετά χρόνια, διαμορφώθηκε ένα πολύ σταθερό κομματικό και πολιτικό σύστημα με άξονα τον ισχυρό θεσμό της προεδρίας και τα τέσσερα βασικά κόμματα: το αριστερό Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού (ΑΚΕΛ), τον δεξιό Δημοκρατικό Συναγερμό (ΔΗΣΥ), το κεντροδεξιό Δημοκρατικό Κόμμα (ΔΗΚΟ) και το Κίνημα

¹ Επίκουρος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Σοσιαλδημοκρατών (ΕΔΕΚ). Οι αλλαγές που συντελούνταν στον υπόλοιπο χώρο της Ευρώπης, ακόμη και στην Ελλάδα, έρχονταν στην Κύπρο με αργοπορία, κάτι που βεβαίως ίσχυε και στις προηγούμενες δεκαετίες. Οι εξηγήσεις γι' αυτή την αργοπορία μπορούν να ποικίλουν. Θα τις εντόπιζα, κυρίως, στην αργοπορημένη εδραίωση του καπιταλισμού στην Κύπρο, τον τρόπο με τον οποίο η χώρα εντάχθηκε στο ευρύτερο πλαίσιο τους διεθνούς καταμερισμού ισχύος μέσω των αποικιοκρατικών δομών, το μικρό μέγεθος της χώρας και στο ανεπίλυτο εθνικό ζήτημα, το οποίο ιστορικά λειτουργεί ως εμπόδιο σημαντικών θεσμικών, πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών.

Έτσι, στην Κύπρο, το πολιτικό και κομματικό σύστημα δεν βίωσε, μέχρι τώρα τουλάχιστον, τις ανατροπές που βίωσαν τα αντίστοιχα πολιτικά και κομματικά συστήματα άλλων χωρών της Ευρώπης, ακόμα και της Ελλάδας. Σε αυτό διαδραματίζουν ρόλο σημαντικές παράμετροι συνέχειας με το παρελθόν.

Παράμετροι συνέχειας

Βασική συνιστώσα συνέχειας στο κομματικό σύστημα αποτελεί η **εκκρεμότητα του κυπριακού προβλήματος**, η οποία δεν αφήνει την κοινωνία, την πολιτεία και την οικονομία να λειτουργήσουν σε ένα κανονικό, φυσιολογικό και πιο ορθολογικό πλαίσιο. Οι αλλαγές παραπέμπονται συνήθως στην μετά την επίτευξη λύσης περίοδο, διότι η όποια συνταγματική αλλαγή απαιτεί και την συναίνεση και των Τουρκοκυπρίων. Παρά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τους κρατικούς θεσμούς το 1964 και την υιοθέτηση, έκτοτε, του «Δικαίου της Ανάγκης» από την Κυπριακή Δημοκρατία, η τελευταία αποφεύγει δραστικές και σημαντικές επεμβάσεις στο σύνταγμα τόσο για λόγους ουσίας, αφού αυτό χρειάζεται δικοινοτική συναίνεση, όσο και για λόγους επικοινωνίας και πειστικότητας προς τα έξω, προς την διεθνή κοινότητα, δείχνοντας ότι δεν επιδιώκει σφετερισμό των κρατικών θεσμών και δομών. Το ίδιο ισχύει και για σημαντικές πολιτικές αλλαγές που δεν απαιτούν κατ' ανάγκη τη συνταγματική συναίνεση του σύνοικου στοιχείου.

Η στασιμότητα στο κυπριακό έχει επισημανθεί από πολλούς αναλυτές, κατά καιρούς, ότι έχει συμβάλει στη διαίωνιση δομών, πρακτικών και διαδικασιών που πολλές φορές κρατούν την κυπριακή κοινωνία και πολιτεία εγκλωβισμένη. Η προσέγγιση αυτή κρύβει μεγάλο μέρος αλήθειας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η διαίωνιση του κυπριακού οφείλεται κατά κύριο λόγο στην Κυπριακή Δημοκρατία και τις πολιτικές της δυνάμεις. Το βασικό πρόβλημα ήταν και παραμένει η στάση της

κατοχικής δύναμης και η απροθυμία των κυρίαρχων διεθνών δρώντων να πιέσουν για την επίλυση του. Το πρακτικό αποτέλεσμα, όμως, ήταν και είναι η αποφυγή επίλυσης δομικών και ουσιαστικών προβλημάτων, ακολουθώντας την πρακτική «κρύβω τα προβλήματα κάτω από το χαλί». Η πρακτική αυτή, σταδιακά, έγινε θεσμός και έτι χειρότερα έκτισε συνειδήσεις, με αποτέλεσμα πολλά ζητήματα εκσυγχρονισμού της κυπριακής κοινωνίας που θα μπορούσαν να είχαν οδηγηθεί προς διευθέτηση ανεξαρτήτως της επίλυσης του κυπριακού να περιθωριοποιούνται. Η δημόσια συζήτηση γινόταν για πολλά χρόνια με απαγορεύσεις και αποκλεισμούς, στο όνομα της ενότητας.

Είναι επίσης δεδομένο ότι η Κύπρος χαρακτηρίζεται, ιστορικά, από φαινόμενα **πελατειακών σχέσεων και δομών**. Οι ρίζες του φαινομένου ανάγονται στην περίοδο της Οθωμανικής κατοχής. Το μικρό μέγεθος και ο αγροτικός χαρακτήρας της Κύπρου ευνοούσε τον πελατειασμό. Οι πελατειακές σχέσεις άλλαξαν μερικώς δομές και μορφές στα πλαίσια της Βρετανικής κατοχής χωρίς φυσικά να μειωθεί η ισχύς τους, κάτι που έγινε ξανά με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960. Το όχημα, πλέον, ήταν το ίδιο το κομματικό σύστημα, αλλά όχι μόνο. Η επέκταση του ρόλου του κράτους οδήγησε και σε μια μεγάλη επέκταση και του κρατικού μηχανισμού, που σε πολλές περιπτώσεις έτυχε εκμετάλλευσης από τα κόμματα που έδιναν δουλειά σε δικούς τους ανθρώπους. Κόμματα και πολιτικοί έκτισαν ισχυρά πελατειακά δίκτυα και η κρατική εξουσία έγινε εργαλείο προς αυτό τον σκοπό. Συνήθεις πρακτικές περιλάμβαναν την διανομή δουλειών στο δημόσιο, χορηγίες και επιδόματα, καθώς και έργα αμφιβόλου χρησιμότητας. Είναι αλήθεια ότι η νεοφιλελεύθερη επέλαση μετά το τριτοκάνο μνημόνιο μείωσε τις εστίες των πελατειακών σχέσεων στο δημόσιο, καθώς και τις δυνατότητες χρήσης αυτών των πρακτικών, χωρίς όμως να τις εξαλείψει. Απλά, αυτές άλλαξαν ξανά μορφή και έκφραση και διοχετεύτηκαν σε άλλες δομές και κανάλια (π.χ. «χρυσά διαβατήρια», ευνοϊκά τραπεζικά δάνεια και απαλλαγές κ.τ.λ.).

Ο έλεγχος και η εξάλειψη τέτοιων φαινομένων προφανώς δεν έχουν να κάνουν με το ποιος κυβερνά, αφού δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να μας διαφεύγει ότι είναι φαινόμενα δομικά και εγγενή στο καπιταλιστικό σύστημα. Καμιά χώρα στο κόσμο, όσο προηγμένη και αν είναι, δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει ριζικά αυτά τα φαινόμενα. Ίσως το μικρό μέγεθος της Κύπρου να ξεγελά περισσότερο, διότι τα αποτελέσματα του πελατειασμού, των σκανδάλων και της διαφθοράς εμφανίζονται πιο προσωποποιημένα και αρκετά «κοντά» στον κάθε πολίτη, αφού ο καθένας ολοένα και κάποιον γνωρίζει που εμπλέκεται.

Τα (τέσσερα) **παραδοσιακά πολιτικά κόμματα** αποτελούν επίσης ένα ισχυρό πλαίσιο συνέχειας με το παρελθόν. Τα κόμματα ως (πολιτικοί) οργανισμοί διαθέτουν

μια οργανωτική και θεσμική κουλτούρα, μνήμη και τρόπο λειτουργίας που δεν αλλάζει εύκολα και οι οποίες πολλές φορές διαιωνίζουν πολιτικές, πρακτικές, δομές και θεσμούς, οι οποίοι βρίσκονται σε αναντιστοιχία με την κίνηση της κοινωνίας. Σε αυτή την τοποθέτηση, όμως, ας μην προσπαθήσει κάποιος να βρει στοιχεία μιας τεχνοκρατικής ή μιας δήθεν εκσυγχρονιστικής πλαισίωσης της κοινωνικής κίνησης με τις συνεπακόλουθες τάχα εκσυγχρονιστικές θεραπείες διάλυσης των κομμάτων, των εργασιακών θεσμών και σχέσεων, και άλλων τινών τέτοιων προσεγγίσεων.

Έχοντας αναφέρει τις πιο πάνω παραμέτρους κατά τρόπο ενδεικτικό και όχι εξαντλητικό δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι ενδεχομένως πιο σημαντικά είναι αυτά που αλλάζουν.

Το διαφοροποιημένο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού

Aυτό που άλλαξε σχετικά δραστικά την κατάσταση στη νέα χιλιετία ήταν η διπλή συγκυρία της ένταξης στην ΕΕ και η κορύφωση των προσπαθειών επίλυσης του κυπριακού μέσα στην ίδια χρονιά, το 2004. Αυτά τα δύο γεγονότα λειτούργησαν ως επιταχυντές ιστορικών διεργασιών και εξελίξεων. Από εκεί και πέρα ο πολιτικός χρόνος στην Κύπρο συμπυκνώνεται. Διεργασίες που διαρκούσαν, συνήθως, δεκαετίες και χρόνια, τώρα συντελούνται σε πολύ μικρότερα διαστήματα. Τα διπλά γεγονότα του 2004 απελευθέρωσαν επίσης, μεταξύ άλλων, πιο ατομικιστικές δυναμικές. Η πρόσληψη των θεμάτων από τον πολίτη-ψηφοφόρο διαμεσολαμβάνεται πολύ περισσότερο πλέον από την δική του ατομική άποψη και συμφέρον παρά από το συλλογικό. Η επίδραση της ένταξης στην ΕΕ και του δημοψηφίσματος για το σχέδιο Ανάν αποδείχτηκαν τόσο κομβικά σημεία ώστε να τέμνουν και οριζόντια πλέον το κομματικό μας σύστημα, επαναπροσδιορίζοντας, ως ένα σημείο, τη διαιρετική τομή αριστεράς-δεξιάς. Μέσα σε όλα αυτά, προφανώς, το κυπριακό πολιτικό σύστημα δεν έμεινε και δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστο από τις αλλαγές αυτές.

Το πολιτικό σύστημα στην Κύπρο αλλάζει εδώ και μερικά χρόνια χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν διατηρεί και ισχυρές συνέχειες με το παρελθόν. Αυτό αντικατοπτρίστηκε τόσο στην προεκλογική εκστρατεία όσο και στα αποτελέσματα των εκλογών. Μια συνοπτική περιγραφή του τι συμβαίνει στην Κύπρο εδώ και μερικά χρόνια μπορεί να αποδοθεί μέσα από την έννοια της **ρευστοποίησης**. Η ρευστοποίηση συνδέει και συνδέεται με αρκετά φαινόμενα που παρατηρούνται στο

κυπριακό κομματικό σύστημα: αποστοίχιση από τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα, μείωση των κομματικών ταυτίσεων, αύξηση της απάθειας και της αδράνειας, απογοήτευση από την -και έλλειψη εμπιστοσύνης στην- πολιτική, τα κόμματα, τις κυβερνήσεις, τους πολιτικούς, εξατομίκευση της πολιτικής συμπεριφοράς κ.τ.λ.

Το σκηνικό δεν έχει ακόμα οριστικοποιηθεί, αφού εξακολουθεί να διαμορφώνεται και βρισκόμαστε σε ένα ομολογουμένως μεγάλο σε διάρκεια μεταβατικό στάδιο, εντούτοις οι τάσεις είναι ορατές. Το κομματικό σύστημα χάνει τον ισχυρό βαθμό δόμησης και συναίνεσης που το χαρακτήριζε. Πολώνεται έντονα και ταυτόχρονα τεμαχίζεται. Πάντα, βέβαια, συγκριτικά με το τι ίσχυε προηγουμένως και παρουσιάζοντας και **σημαντικά σημάδια ανθεκτικότητας επίσης**. Ο διπολισμός ή τριπολισμός (ΑΚΕΛ, ΔΗΣΥ, ΔΗΚΟ), παρά τη μειωμένη του ισχύ, εξακολουθεί να αντέχει. Το συνολικό σκηνικό όμως ευνοεί καινούρια, μικρότερα κόμματα, κάτι που αντικατοπτρίζεται και στην πληθώρα κομματικών σχηματισμών και υποψηφίων που διεκδικούν είσοδο στη βουλή στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις, αλλά και στον αριθμό των κομμάτων που πετυχαίνουν εκλογή σε σχέση με το παρελθόν.

Αυτό έχει συνέπειες σε πολλά επίπεδα και πεδία: στις συνεργασίες για τις προεδρικές εκλογές, τις κατ' εξοχήν σημαντικές εκλογές στην Κύπρο δεδομένου της πολιτειακής διάρθρωσης του κράτους· τις συνεργασίες εντός της βουλής που αφορούν στην εφαρμογή πολιτικών και υιοθέτηση νομοσχεδίων· την ανάγκη για σαφέστερο διαχωρισμό των ιδεολογικών/κομματικών ορίων, αφού θα πρέπει να οριοθετούνται πιο καθαρά πλέον οι γραμμές μεταξύ τους, κάτι που οξύνει την ένταση και την πόλωση, κ.τ.λ. Η αυξημένη πόλωση φάνηκε και στην πρόσφατη ψήφιση (ή καταψήφιση αν προτιμάτε) του προϋπολογισμού του κράτους για το 2021 για πρώτη φορά στην Κύπρο. Σε αυτό θα επανέλθω όμως στο τέλος συνδέοντας το και με τους περιορισμούς και προκλήσεις του κυπριακού πολιτικού συστήματος.

Προεκλογικό σκηνικό

Τα βασικά χαρακτηριστικά του προεκλογικού σκηνικού μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες παρατηρήσεις. Η **πρώτη παρατήρηση αφορά στο ότι** ολόκληρη η προεκλογική εκστρατεία διεξήχθη μέσα σε μια περιρρέουσα ατμόσφαιρα περαιτέρω ενίσχυσης της τάσης απαξίωσης της πολιτικής και των πολιτικών. Σε αυτό συνέτεινε η

εμφάνιση πολλών σκανδάλων και φαινομένων διαφθοράς και η μονοπώληση των θεμάτων αυτών από τα κόμματα και τα ΜΜΕ.

Η **δεύτερη παρατήρηση** αφορά στον πρωτοφανή αριθμό υποψηφίων που διεκδίκησαν τις εκλογές. Αριθμός ρεκόρ 658 υποψηφίων συμμετείχε στις εκλογές (κάποιοι ως ανεξάρτητοι αλλά η συντριπτική πλειοψηφία εντός των 15 πολιτικών σχηματισμών που συμμετείχαν), που αναλογεί σε ένα υποψήφιο ανά 848 ψηφοφόρους που εγγράφηκαν στον εκλογικό κατάλογο. Ο μεγάλος αριθμός πολιτικών σχηματισμών και υποψηφίων ήταν μια ακόμα ένδειξη του κατακερματισμού του κομματικού συστήματος.

Η **τρίτη παρατήρηση** αφορά στο ύφος και τα χαρακτηριστικά της προεκλογικής εκστρατείας. Ήταν μια προεκλογική εκστρατεία με επικέντρωση στον κομματικό πατριωτισμό. Η συσπείρωση επιχειρήθηκε με όρους ιστορίας και παρελθόντος και με στόχο την ελαχιστοποίηση των ζημιών και όχι τη διεύρυνση και την ενίσχυση της εκλογικής θέσης (κυρίως για τα μεγάλα κόμματα). Ο μεγάλος αριθμός κοινοβουλευτικών κομμάτων αλλά και διεκδικητών ανάγκαζε σε μεγαλύτερη οριοθέτηση θέσεων και περιχαράκωση, που έγινε λιγότερο με όρους ιδεολογίας και πολιτικής και περισσότερο με όρους συνθημάτων, τσιτάτων, ιστορίας και προσωπικών διαφορών. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε στην αύξηση της πόλωσης και του φανατισμού σε ολόκληρο το πολιτικό σύστημα, που εντάθηκε όσο πλησιάζαμε τη μέρα της εκλογής. Τα κόμματα, και ιδιαίτερα τα παραδοσιακά, έστελναν μηνύματα στα δικά τους κομματικά ακροατήρια, αφού αντιλαμβάνονταν ότι δύσκολα διευρύνονται πλέον. Η προσπάθεια επικεντρώθηκε στην αποφυγή διαρροών στα μικρά κόμματα.

Ως **τέταρτη παρατήρηση** θα σημειώνα το γεγονός ότι ήταν μια προεκλογική εκστρατεία χωρίς ιδιαίτερη συζήτηση θέσεων. Χρησιμοποιήθηκαν πολλές ατάκες και επαναλήψεις συνθημάτων για εμπέδωση, παρά αναδείχτηκαν προτάσεις για αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων που βιώνει η κοινωνία. Σε αυτό το φαινόμενο βέβαια καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η συνθήκη της πανδημίας και η αναγκαστική χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ).

Κάτι που μας οδηγεί στην **πέμπτη παρατήρηση**. Ήταν μια κατ' εξοχήν προεκλογική εκστρατεία των ΜΚΔ. Δεν είχαμε την παραδοσιακή προεκλογική δραστηριότητα πόρτα με πόρτα που χαρακτηρίζει τις κυπριακές εκλογές. Το μεγαλύτερο μέρος της εκστρατείας έγινε διαδικτυακά. Αυτό προφανώς καθιστούσε δύσκολο εγχείρημα τη διεξαγωγή ουσιαστικής συζήτησης, αφού τα ΜΚΔ δεν είναι το πιο πρόσφορο φόρουμ για ουσιαστικές και εις βάθος συζητήσεις.

Όσον αφορά στην **θεματολογία της προεκλογικής εκστρατείας** δεν είχαμε το υπερκυρίαρχο ζήτημα που να απλώνει τη σκιά του σε όλα τα άλλα, όπως συνέβαινε για δεκαετίες με το κυπριακό, ή τα αμέσως προηγούμενα χρόνια με την οικονομική κρίση. Αυτό προκαλεί ένα φυσιολογικό ερώτημα: είναι μήπως αφύσικο αυτό; Θεωρώ πως όχι. Η «κούραση» με το κυπριακό άρχισε να φαίνεται από το 2004 ήδη. Εξ ου και το κυπριακό επανέρχεται ως σημαντικό ζήτημα περιστασιακά και συγκυριακά στις προτιμήσεις των ψηφοφόρων, αλλά όχι σταθερά. Δεν θεωρώ, όμως, ότι έπαψε να απασχολεί ή και να είναι σημαντικό διότι είναι υπαρξιακό ζήτημα.

Νέα ζητήματα ιεραρχήθηκαν στην παρούσα συγκυρία ως πιο σημαντικά από αυτά που παραδοσιακά απασχολούσαν τους Κύπριους ψηφοφόρους. Αυτό που παρατηρήθηκε ήταν μια προφανής κυριαρχία των θεμάτων της πανδημίας και των σκανδάλων/διαφθοράς, τα οποία όμως δεν μπορούν να ιδωθούν μεμονωμένα και αποσπασματικά από τα θέματα οικονομίας, ακόμα και του κυπριακού (έστω και λιγότερο). Τα θέματα αυτά διαπλέκονται και διαλέγονται μεταξύ τους πολλές φορές και με πολλούς τρόπους. Η πανδημία και τα μέτρα που λαμβάνονται, για παράδειγμα, έχουν προφανή και αρνητικό αντίκτυπο σε αρκετούς κλάδους της οικονομίας. Βέβαια δεν πλήγηκαν όλοι οι κλάδοι από τα μέτρα αφού ορισμένοι ευνοήθηκαν. Κάτι που έγινε και διεθνώς. Απόδειξη ότι δεν είναι οι διάφορες θεματικές ανεξάρτητες μεταξύ τους.

Υπήρξε λοιπόν μια μετατόπιση της ατζέντας τόσο από τα πολιτικά κόμματα όσο και από τα ΜΜΕ, που αντανακλούν, σε ένα βαθμό, και τις διαφορετικές προτεραιότητες του εκλογικού σώματος. Αυτό αποδεικνύει ότι το εκλογικό σώμα βρίσκεται σε μια διαλεκτική σχέση με το πολιτικό και κομματικό σύστημα. Επηρεάζει και επηρεάζεται.

Έχοντας σημειώσει τα πιο πάνω, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι τα θέματα της οικονομίας και ζητήματα που σχετίζονται με αυτή δεν εξαφανίστηκαν από την ατζέντα. Ενδεχομένως, έστω και ανομολόγητα, η μικροοικονομία, με την έννοια των επιπτώσεων στο ατομικό νοικοκυριό, να ήταν και το πιο σημαντικό κριτήριο της ψήφου.

Τα βασικά πολιτικά ερωτήματα της προεκλογικής περιόδου περιστρέφονταν κυρίως γύρω από: τον αριθμό των σχηματισμών που θα πετύχαιναν είσοδο στη βουλή· τον αριθμό των εδρών που θα καταλάμβανε το κάθε κόμμα και που θα έκρινε και τις δυνατότητες για συνεργασίες εντός βουλής (παράδειγμα η προεδρία του σώματος)· το ζήτημα της εκλογικής πρωτιάς όπου διατηρούσε ένα συνεχώς συρρικνούμενο προβάδισμα σε ολόκληρη την προεκλογική περίοδο ο ΔΗΣΥ· το ύψος της αποχής που ορισμένοι εκτιμούσαν ότι θα περιοριζόταν, ενώ για πρώτη φορά ερώτημα αποτελούσε και ποιο κόμμα θα κατατάσσονταν στην πολύ συμβολική αλλά και ουσιαστική τέταρτη θέση, με τρία κόμματα να την διεκδικούν (ΕΔΕΚ, Οικολόγοι και ΕΛΑΜ).

Οι κυπριακές βουλευτικές εκλογές: συνέχειες και αλλαγές

Τα αποτελέσματα των εκλογών (Πίνακας 1) ήρθαν να επιβεβαιώσουν ότι η **ρευστότητα και η αβεβαιότητα συνεχίζονται**. Δεν φαίνεται να έχει αποκρυσταλλωθεί ένα νέο και ανθεκτικό στο χρόνο κομματικό σκηνικό. Εξακολουθούμε να είμαστε σε ένα στάδιο μετάβασης, αν και τα πλείστα κοινοβουλευτικά κόμματα πλέον (έξι από τα επτά) έχουν ήδη αποδείξει σταθερότητα και χρονική διάρκεια. Ενδεικτικό, ίσως, ότι το κυπριακό κομματικό σύστημα προσεγγίζει μια καινούρια καταστάλαξη δυνάμεων που όμως δεν θα έχει τα ισχυρά, δομικά χαρακτηριστικά του παρελθόντος. Ο μεγάλος αριθμός κομματικών σχηματισμών που διεκδίκησαν τις εκλογές, όμως, ορισμένα μένοντας οριακά εκτός βουλή, αποδεικνύει ότι υπάρχει σημαντικό κενό εκπροσώπησης, το οποίο συνδυασμένο με την αποχή (βλ. πιο κάτω) διευρύνεται και επιτρέπει και σε νέες δυνάμεις να πετύχουν εκπροσώπηση.

Ο **κατακερματισμός** του κομματικού συστήματος μονιμοποιείται με την ύπαρξη ενός σχετικά μεγάλου αριθμού κοινοβουλευτικών κομμάτων. Με άλλα λόγια, η αποστοίχιση από παραδοσιακές επιλογές συνεχίζεται και εντείνεται. Αυτό αντικειμενικά περιορίζει τον ρυθμιστικό ρόλο ενός και μόνο κόμματος, αφού οι συνεργασίες απαιτούν τουλάχιστον τρία ή και περισσότερα κόμματα και, ενδεχομένως, πλέον να είναι πιο εφήμερες και ad hoc παρά εφ' όλης της ύλης. Αν αυτό με τη σειρά του θα οδηγήσει σε συναίνεση ή μεγαλύτερη πόλωση και σύγκρουση -μένει να αποδειχτεί. Σίγουρα, όμως, επηρεάζει τη λειτουργία του κοινοβουλίου, την υιοθέτηση πολιτικών και νομοσχεδίων, καθώς και τις σκέψεις για τις επερχόμενες προεδρικές εκλογές.

Συναφής με το πιο πάνω είναι και η **αποδυνάμωση του δικομματισμού που αυξάνεται**. Η αθροιστική δύναμη του δικομματισμού ανερχόταν στο 68% το 2001, μειώθηκε σε 62% το 2006, ανέβηκε προσωρινά στο 67% το 2011, για να μειωθεί ξανά στο 57% το 2016 και -για πρώτη φορά- σε οριακά πάνω από 50% στις εκλογές της 30ης Μαΐου. Η πορεία αυτή αποτελεί ακόμη μια επιβεβαίωση της μείωσης των κομματικών ταυτίσεων και αύξηση της αποστοίχισης. Οι συσπειρώσεις των κομμάτων ήταν για ακόμη μια φορά μικρές. Κυμάνθηκαν από 86% στο ΑΚΕΛ (η υψηλότερη), στο 61% στους Οικολόγους (η μικρότερη).

Συνεχίζει επίσης και η τάση ψήφισης και ενίσχυσης μικρότερων και νεότερων σχηματισμών. Αυτό είναι *ένδειξη μερικής τουλάχιστον επαναστοίχισης με όρους πολιτικής επιστήμης*. Αριθμός ψηφοφόρων, δηλαδή, δεν απέχει απλώς, αλλά

κάνει μια διαφορετική επιλογή σε σχέση με το παρελθόν. Κάτι που δεν συντελείται όμως σε σταθερή βάση, με την έννοια ότι αρκετοί ψηφοφόροι επιλέγουν μικρότερα και νεότερα κόμματα μεν, όχι κατ' ανάγκη τα ίδια κάθε φορά δε. Σύμφωνα με κάποιες μετρήσεις εξόδου (exit-rolls) περίπου 30% του εκλογικού σώματος μετακινήθηκε από κόμμα που ψήφισε στις εκλογές του 2016 σε κάποιο άλλο κόμμα αυτή τη φορά. Αυτό δεν σημαίνει κατ' ανάγκη διάρκεια του κάθε νέου σχηματισμού, αλλά τάση των ψηφοφόρων να επιλέγουν κάτι καινούριο κάθε φορά.

Πίνακας 1 : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2021 (εγγεγραμμένοι ψηφοφόροι 557,836)

Κόμμα	Αποτελέσματα (%)		Αποτελέσματα (Αριθμός ψήφων)	
	2021	2016	2021	2016
ΔΗΣΥ	27.77 (17)	30.68 (18)	99,332	107,825
ΑΚΕΛ	22.34 (15)	25.67 (16)	79,910	90,204
ΔΗΚΟ	11.29 (9)	14.49 (9)	40,392	50,923
ΕΛΑΜ	6.78 (4)	3.71 (2)	24,255	13,041
ΕΔΕΚ	6.72 (4)	6.18 (3)	24,025	21,732
ΔΗΠΑ	6.10 (4)	-	21,834	-
ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ	4.41 (3)	4.81 (2)	15,761	16,909
Άλλα κόμματα και ανεξάρτητοι υποψήφιοι που έμειναν εκτός βουλής	14.56	3.18	52,205	11,217

* Σημείωση: Στην παρένθεση ο αριθμός εδρών του κάθε κόμματος. Η ΔΗΠΑ διεκδίκησε εκλογές για πρώτη φορά το 2021.

Η **ψήφος διαμαρτυρίας**, που σχετίζεται και με την προηγούμενη αναφορά, έχει μεταφερθεί πλέον και στις εκλογές πρώτης διαλογής (πρώτης τάξης), όπως είναι οι εθνικές κοινοβουλευτικές εκλογές. Παραδοσιακά, η ψήφος διαμαρτυρίας εκφραζόταν

περισσότερο στις θεωρούμενες εκλογές δεύτερης τάξης, τις λιγότερο σημαντικές, όπως για παράδειγμα τις ευρωπαϊκές εκλογές. Αυτό αλλάζει πλέον. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις πριν τις εκλογές, 18% περίπου των ψηφοφόρων δήλωναν ότι ο λόγος που θα συμμετείχαν στις εκλογές ήταν για να εκφράσουν τη διαμαρτυρία τους προς το πολιτικό σύστημα. Παράλληλα με τη μείωση της ψήφου ταύτισης, αναδεικνύεται και μια ψήφος τακτικής εντός της ψήφου διαμαρτυρίας που περιέχει μια πολύ πιο «υπολογιστική» σκέψη σε σχέση με την απλή ψήφο διαμαρτυρίας. Η τελευταία είναι, συνήθως, πιο εφήμερη, πιο συναισθηματική και πιο συγκυριακή.

Σε αυτές τις εκλογές υπήρξαν **νικητές** (ΕΛΑΜ και ΔΗΠΑ) και **ηττημένοι**. Περισσότερο ηττημένοι (ΑΚΕΛ και ΔΗΚΟ) και λιγότερο ηττημένοι (ΔΗΣΥ, Οικολόγοι και σε ένα βαθμό η ΕΔΕΚ). Συνολικά, πιο χαμένη ήταν η αντιπολίτευση, δεδομένης της θεματολογίας που κυριάρχησε στην προεκλογική περίοδο, με την έμφαση στα κυβερνητικά σκάνδαλα και τη διαφθορά. Η προεκλογική επικοινωνιακή πολιτική των κομμάτων έδειξε ότι η έμφαση των πολιτικών κομμάτων στην **πολιτική ως επικοινωνία** έναντι της **πολιτικής ως ουσία** οδηγείται σε εξάντληση.

Η αριστερά, το ΑΚΕΛ, εξήλθε ως το πιο λαβωμένο πολιτικό κόμμα από αυτή τη μάχη. Συνεχίζει μια φθορά αρκετών χρόνων με συνεχόμενες μειώσεις ποσοστών, αλλά και μεγάλη απώλεια ψήφων (δες παρακάτω). Ο ΔΗΣΥ μπορεί να απέφυγε τα χειρότερα, όμως, για πρώτη φορά από το 1976 πήρε ποσοστό κάτω από 30%. Οι διαρροές του ήταν πολύ σημαντικές και ιδιαίτερα προς το ακροδεξιό ΕΛΑΜ. Οι Οικολόγοι, αν και αρχικά φαινόταν ότι θα αποτελούσαν την έκπληξη των εκλογών αυτών, προσγειώθηκαν ανώμαλα. Η ΕΔΕΚ είχε μεν μια οριακή αύξηση των ποσοστών της, δεν πρέπει να λησμονείται, όμως, ότι ουσιαστικά συνέπραξε με τη Συμμαχία Πολιτών, η οποία είχε λάβει πέραν του 6% των ψήφων στις προηγούμενες εκλογές.

Συνάρτηση των πιο πάνω είναι και η **πολιτική γεωγραφία του εκλογικού σώματος** στην Κύπρο, το οποίο ήταν ανέκαθεν **κεντροδεξιάς φοράς** και αυτή η τάση επιβεβαιώθηκε και ενισχύθηκε ελαφρώς. Με όλα τα προβλήματα που περιέχει η κατάταξη ορισμένων κομμάτων στον ιδεολογικό άξονα αριστεράς-δεξιάς, τα αποτελέσματα των εκλογών δείχνουν ότι η αθροιστική δύναμη της ευρύτερης κεντροαριστεράς (ΑΚΕΛ, ΕΔΕΚ, Οικολόγοι) μειώθηκε από το 36.66% το 2016 στο 33.47% το 2021. Αντίστοιχα, η ευρύτερη δύναμη της κεντροδεξιάς (ΔΗΣΥ, ΔΗΚΟ, ΔΗΠΑ, ΕΛΑΜ, Αλληλεγγύη, Πνοή Λαού) αυξήθηκε, έστω και οριακά, από το 55% το 2016 στο 55.3% το 2021. Αυτό δείχνει ότι αξίες όπως η ακυβερνησία και η αβεβαιότητα δεν ελκύουν ένα κατά βάση συντηρητικό ακροατήριο, κάτι που ίσως ενίσχυσε το μήνυμα του ΔΗΣΥ τις τελευταίες μέρες για ενδεχόμενο κοινοβουλευτικό χάος αν ψηφίζονταν και εκλέγονταν οι πολλοί μικροί εκλογικοί σχηματισμοί.

Η **προσωποποίηση της πολιτικής διαδικασίας** εντάθηκε και σε αυτές τις εκλογές, τόσο από τα πολιτικά κόμματα, όπου η έμφαση μεταφέρεται πλέον περισσότερο στους αρχηγούς και τους υποψήφιους έναντι των προγραμμάτων και των πολιτικών, όσο και από πλευράς ψηφοφόρων που εξατομικεύουν περαιτέρω την προσωπική τους στάση και επιλογή. Αυτό συνδέεται, βέβαια, με ευρύτερες κοινωνικές εξελίξεις αλλά και πολιτικές. Η αποϊδεολογικοποίηση και η αποπολιτικοποίηση είναι διαδικασίες που βρίσκονται σε εξέλιξη εδώ και πέραν των τριών δεκαετιών πλέον σε έντονους ρυθμούς. Τα κόμματα ως πολιτικοί οργανισμοί έχουν απαξιωθεί τόσο πολύ που επιλέγουν και τα ίδια πολλές φορές ως κομιστές των μηνυμάτων τους πρόσωπα, ευελπιστώντας σε θετική αλλαγή εικόνας. Οι νέες τεχνολογίες, τα ελαστικά και εξοντωτικά ωράρια εργασίας και σειρά άλλων παραμέτρων, οδηγούν σε περαιτέρω απομόνωση του πολίτη, σε μεγαλύτερη ατομικότητα στην κοινωνική δράση και εν τέλει σε αποσυλλογικοποίηση. **Η εξατομίκευση της πολιτικής συμπεριφοράς αυξάνεται.** Οι συλλογικές στάσεις υποχωρούν έναντι πιο ατομικών προσεγγίσεων.

Η **οργανωτική διάσταση** εξακολουθεί να διατηρεί τη σημασία της στις εκλογικές μάχες, παρά την υποχώρηση που σίγουρα παρατηρείται στην δυναμική του παράγοντα αυτού. Αυτό αποδεικνύει το παράδειγμα των Οικολόγων και η περίπτωση της Αλλαγής Γενιάς της κ. Θεολόγου. Πολιτικοί σχηματισμοί που φάνηκε να μπορούν να κάνουν την έκπληξη και που δεν άντεξαν τελικά στην πίεση λόγω του αδύναμου (Οικολόγοι) ή και ανύπαρκτου (Αλλαγή Γενιάς) οργανωτικού τους μηχανισμού. Χωρίς να υπαινίσσομαι ότι ήταν ο μοναδικός ή ο βασικός λόγος αυτός της μη ικανοποιητικής τους παρουσίας.

Η **μείωση της γυναικείας συμμετοχής** είναι μια επίσης σημαντική παρατήρηση. Η γυναικεία παρουσία στην κυπριακή βουλή, ανέκαθεν ισχνή, μειώθηκε περαιτέρω σε αυτές τις εκλογές. Από τις 13 (23.2%) γυναίκες μέλη στο προηγούμενο κοινοβούλιο εκλέχθηκαν μόνο 8 (14.3%) στη νέα σύνθεση της βουλής, κάτι που κατατάσσει την Κύπρο στις τελευταίες χώρες στην εκπροσώπηση γυναικών στα κοινοβούλια των ευρωπαϊκών χωρών. Θεωρώ πως μιλά αφ' εαυτού.

Η κυπριακή ακροδεξιά εδραιώνεται και κανονικοποιείται

Η κατανόηση της παρουσίας και συνεχούς ανόδου της κυπριακής ακροδεξιάς (δες Γράφημα 1) πρέπει να λάβει υπόψη παράγοντες του ιστορικού, του

ιδεολογικού/πολιτικού και του οργανωτικού πλαισίου που δεν έχουμε χώρο να αναλύσουμε σε αυτό το κείμενο. Η ιστορική ακροδεξιά στην Κύπρο, όπως εκφράστηκε μέσω της ΕΟΚΑ Β', «κρύφτηκε» μέσα στον ΔΗΣΥ υπό το βάρος του εγκλήματος του πραξικοπήματος. Η χρονική απομάκρυνση από τα γεγονότα του 1974, η συγκυρία του δημοψηφίσματος για το σχέδιο Ανάν και η στάση του ΔΗΣΥ τότε, καθώς και η άνοδος στην εκτελεστική εξουσία του ΑΚΕΛ το 2008 δημιούργησαν συνθήκες αυτονόμησης της κυπριακής ακροδεξιάς από τον ΔΗΣΥ.

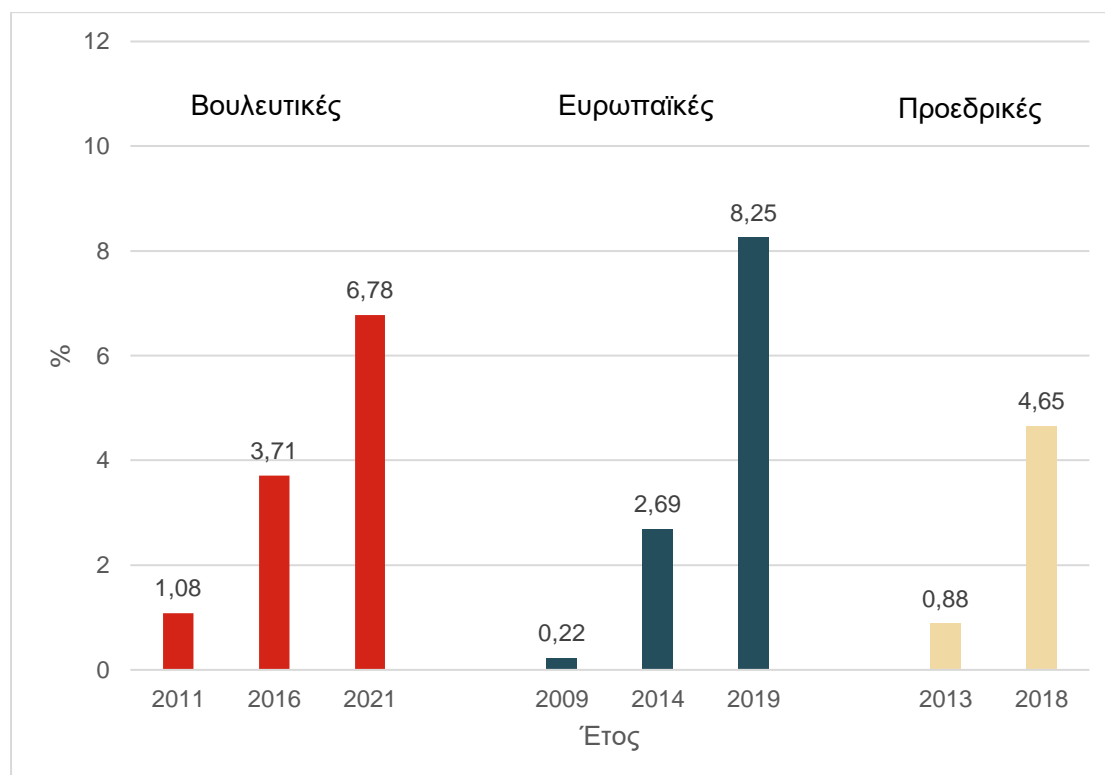
Η δημιουργία του κόμματος το 2008 ως παράρτημα της Χρυσής Αυγής προσέφερε στο κυπριακό κόμμα τους κρίσιμους αρχικούς οργανωτικούς, ιδεολογικούς και οικονομικούς πόρους για την αρχική του εμφάνιση και παρουσία. Έστω και αν παρουσιάστηκε ως Εθνικό Λαϊκό Μέτωπο (ΕΛΑΜ) – αυτό έγινε για καθαρά τυπικούς λόγους όταν ο τότε Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας αρνήθηκε την εγγραφή κόμματος με ονομασία που υπήρχε σε άλλο κράτος. Αυτό, αναδρομικά, ενδεχομένως να λειτούργησε θετικά για το ΕΛΑΜ αφού δεν υπήρχε η άμεση ονομαστική συσχέτιση με την Χρυσή Αυγή μετά την δολοφονία Φύσσα και την πρόσφατη καταδίκη της ως εγκληματικής οργάνωσης.

Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη και η ίδια η πρακτική του κόμματος, το οποίο δεν ήταν ποτέ ιδιαίτερα βίαιο στα πρότυπα της μητρικής οργάνωσης και από ένα σημείο και μετά (δολοφονία Φύσσα) σχεδόν καθόλου. Το κόμμα εκμεταλλευόμενο το ιστορικό και εθνικό πλαίσιο της πολιτικής στην Κύπρο, εκφράζεται περισσότερο ως ένα εθνικιστικό και αντι-Τουρκικό κόμμα, κάτι που τους ευνοεί λόγω τόσο του ανοικτού κυπριακού ζητήματος και της προκλητικής στάσης της Τουρκίας όσο και του μεγάλου εθνικιστικού ακροατηρίου που ακολουθεί παραδοσιακά τον ΔΗΣΥ και που θεωρεί ότι δεν εκφράζεται πλέον από το παραδοσιακό κόμμα της δεξιάς. Επιπρόσθετα ενέταξαν στον δημόσιο λόγο τους και το μεταναστευτικό, ένα ζήτημα που επίσης «μιλά» σε μεγάλη μερίδα του κοινωνικού και εκλογικού σώματος. Το ΕΛΑΜ κατάφερε να «δέσει» τον πολιτικό του λόγο με τα θέλω μερίδας του εθνικιστικού κυρίως ακροατηρίου, ενώ σε ολόκληρη την εκλογική περίοδο λειτούργησε σε οργανωτικό επίπεδο, αθόρυβα μεν, πολύ μεθοδικά δε. Αν σε αυτά προσθέσουμε και την κανονικοποίηση του πολιτικού τους λόγου και αιτημάτων από άλλους πολιτικούς, κοινωνικούς δρώντες, αλλά και από μερίδα του μιντιακού συστήματος, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το πρόσφατο αποτέλεσμα.

Το ΕΛΑΜ ήταν το μοναδικό κόμμα που αύξησε τα ποσοστά του σε όλες τις επαρχίες της χώρας, ενώ ακολουθεί μια συνεχή αυξητική τροχιά τόσο σε ποσοστά όσο και σε ψήφους. Διπλασίασε μάλιστα και τις κοινοβουλευτικές του έδρες από δύο (2) σε τέσσερις (4). Χαρακτηριστικά, την πρώτη φορά που διεκδίκησε εκλογές, στις

ευρωπαϊκές εκλογές του 2009, ψηφίστηκε από μόλις 663 άτομα για να φτάσουμε στις 24.255 ψήφους στις βουλευτικές εκλογές του 2021 (βλ. Γράφημα 1).

Γράφημα 1 : Η εκλογική παρουσία του ΕΛΑΜ (διαχρονικά)

Η αύξηση των ποσοστών και των ψήφων του ΕΛΑΜ παραπέμπει σε μια **εδραίωση και κανονικοποίηση της κυπριακής ακροδεξιάς**. Μια κανονικοποίηση που μεταφέρεται πλέον και στο εκλογικό σώμα, πέραν της αντίστοιχης διαδικασίας που ήδη έλαβε χώρα από σημαντικά τμήματα του πολιτικού, κοινωνικού και μιντιακού συστήματος της χώρας. Σε αυτό, βέβαια, συνέδραμε και το γεγονός ότι η κυπριακή ακροδεξιά εξελίσσεται σε μια ηπιότερη μορφή ακροδεξιάς σε σχέση με την μητρική οργάνωση της Ελλάδας, με την οποία φαίνεται να έχει αποκόψει τους δεσμούς. Μεταλλάσσεται σε ένα κόμμα που θέλει να έχει συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα και όχι να πυροβολεί απ' έξω. Πολύ χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν η -για πρώτη φορά εκ μέρους τους- ψήφιση του κρατικού προϋπολογισμού (του 2021) πριν λίγους μήνες και η καθοριστική ψήφος που έδωσαν οι βουλευτές του στο κοινοβούλιο στην πολύ πρόσφατη εκλογή της νέας Προέδρου του σώματος και υποψήφιας του δεξιού ΔΗΣΥ. Το ΕΛΑΜ προσπαθεί να ομοιάσει περισσότερο σε ένα κόμμα τύπου Σαλβίνι και Λε Πεν παρά σε μια Χρυσή Αυγή. Αυτό θα έχει βέβαια συνέπειες για το ΕΛΑΜ,

αφού πλέον θα κρίνεται και θα αξιολογείται ως ένα «συστημικό» κόμμα, μέτοχος του πολιτικού παιχνιδιού και όχι ως ένα «αντισυστημικό» κόμμα, ελεύθερος σκοπευτής.

Κανονικοποίηση (και) της αποχής;

Η αποχή αποτέλεσε για μια ακόμη εκλογική διαδικασία στην Κύπρο τον μεγάλο νικητή. Σχήμα οξύμωρο, βέβαια, αλλά δεν παύει να αντικατοπτρίζει μια πραγματικότητα. Είναι ενδεικτικό ότι η αποχή απογειώθηκε από το 11% το 2006 στο 34.28% το 2021. Σε πραγματικούς αριθμούς, 191,228 συμπολίτες μας (34.28% του εκλογικού σώματος) επέλεξαν να μην συμμετάσχουν. Αν υπολογίσουμε και τις δεκάδες χιλιάδες εν δυνάμει ψηφοφόρους (πέραν των 80,000), κυρίως νεαρούς, που επέλεξαν να μην εγγραφούν στον εκλογικό κατάλογο, όλοι αντιλαμβάνονται ότι η έκταση του προβλήματος μεγεθύνεται.

Μεγάλη μερίδα εξ αυτών, μάλιστα, έχει πλέον αδρανοποιηθεί πλήρως, έχει εξέλθει εντελώς από την πολιτική διαδικασία, αφού η αποχή τους είναι συστηματική και επαναλαμβανόμενη. Γι' αυτή τη μερίδα της κοινωνίας η ενασχόληση με την πολιτική ως κοινωνική διαδικασία δεν υφίσταται εδώ και χρόνια και δύσκολα θα επανέλθουν.

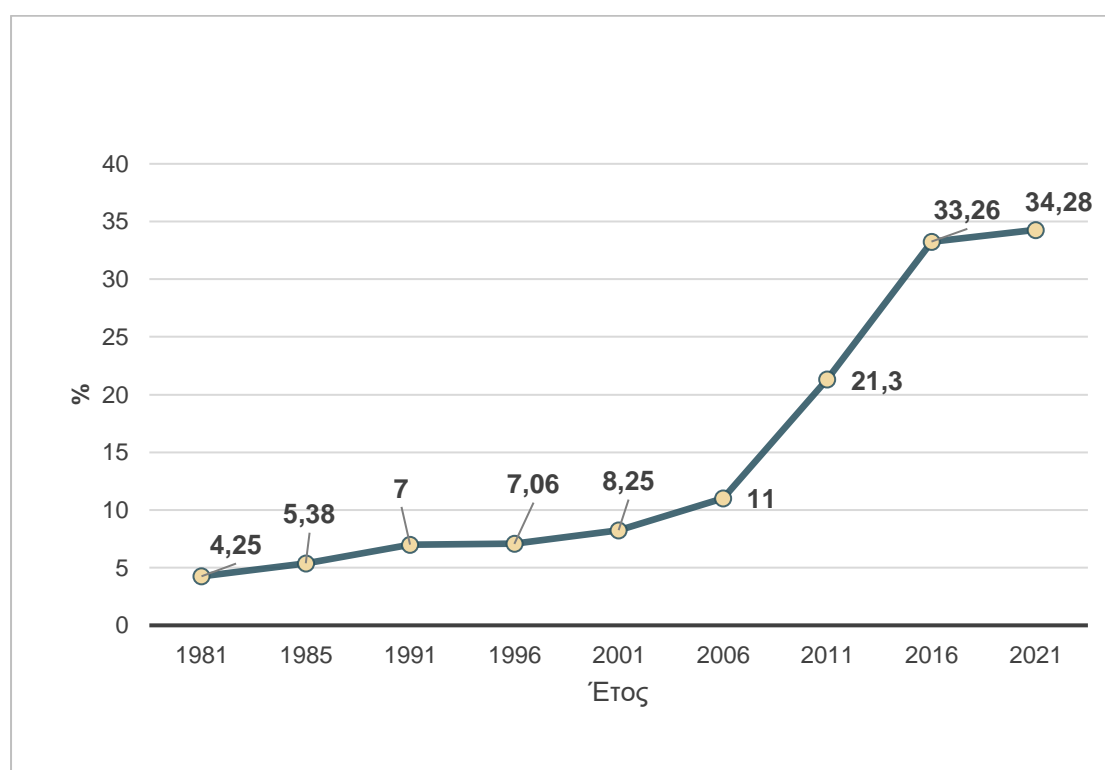
Όταν το φαινόμενο της αυξημένης αποχής είχε εμφανιστεί πριν μερικά χρόνια προκάλεσε μεγάλες συζητήσεις ως προς τα αίτια και τα μηνύματα που περιείχε. Τουλάχιστον μέχρι και τις προηγούμενες βουλευτικές εκλογές τύγγανε προσοχής, συζήτησης και σχολιασμού τόσο από τους πολιτικούς όσο και από τα ΜΜΕ. Μάλιστα, η πλευρά των πολιτικών δήλωνε φορτικά ότι πήραν τα μηνύματα και ότι θα προσπαθήσουν να καταλάβουν το γιατί ένας τόσο μεγάλος αριθμός συμπολιτών μας επιλέγει πλέον να μην συμμετέχει και ότι θα προσπαθήσουν να βρουν θεραπεία στο πρόβλημα. Την επαύριον των πρόσφατων εκλογών η αποχή δεν σχολιάστηκε ιδιαίτερα. Σημάδι ενδεχομένως ότι ολόκληρο το πολιτικό σύστημα, των ΜΜΕ συμπεριλαμβανομένων, άρχισε μάλλον να συνηθίζει και να κανονικοποιεί το φαινόμενο.

Σε ένα κανονιστικό επίπεδο, πρέπει να είναι αυτή η απάντηση μιας κοινωνίας, και ειδικά μιας κοινωνίας όπως η κυπριακή, στο συγκεκριμένο φαινόμενο; Πρέπει η κοινωνία και το πολιτικό σύστημα να συμβιβαστούν με την αποχή ως μέρος πλέον του πολιτικού παιχνιδιού; Θεωρώ πως όχι. Διότι η κανονικοποίηση ενός αρνητικού

φαινομένου (βλ. κατά αναλογία την κανονικοποίηση της ακροδεξιάς) ελλοχεύει σημαντικούς κινδύνους για το ευρύτερο πολιτικό σύστημα της χώρας.

Σε αυτές τις εκλογές, λοιπόν, η αποχή αυξήθηκε, έστω και οριακά, και ενάντια στις προβλέψεις που την ήθελαν να σταθεροποιείται, ίσως και να μειωνόταν, σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό του 2016 (βλ. Γράφημα 2). Αυξήθηκε ακόμα και σε αντίθεση με μια λογική υπόθεση εργασίας που διατυπωνόταν ότι ο μεγάλος αριθμός υποψηφίων (μεγαλύτερος από κάθε άλλη φορά) και πολιτικών σχηματισμών θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη κινητοποίηση και παρουσία στην κάλπη.

Γράφημα 2 : Η εξέλιξη της αποχής (διαχρονικά)

Ανεξάρτητα από την όποια ευθύνη του ίδιου του πολίτη για την επιλογή του, η έστω και μικρή αύξηση της αποχής δεν παύει να περιέχει σημαντικά μηνύματα και για ολόκληρο το κομματικό σύστημα, κυρίως, διότι αυτή είναι σωρευτική και με σταθερή ανοδική πορεία εδώ και αρκετές εκλογικές διαδικασίες. Το μήνυμα προφανώς είναι αποδοκιμαστικό και τα αίτια πολλαπλά. Προσπαθώντας να τα εντοπίσουμε και να τα αναδείξουμε θα μπορούσαμε να εστιάσουμε σε τρεις ομάδες παραμέτρων: οι θεσμικές εξηγήσεις, οι ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές και οι πιο ειδικές για την Κύπρο.

Στις *θεσμικές* εξηγήσεις μπορούμε να εντάξουμε την μετατροπή της ψηφοφορίας σε προαιρετική μετά την ένταξη στην ΕΕ το 2004. Αυτό επέτρεψε σε σημαντική μερίδα ψηφοφόρων να απαγκιστρωθεί από τα «δεσμά» του νόμου και τον φόβο τιμωρίας στην περίπτωση μη παρουσίας στην κάλπη. Η αποχή έγινε πέραν από έκφραση απάθειας, πολιτική επιλογή και στάση για μερίδα του εκλογικού σώματος. Στις *θεσμικές* παραμέτρους εντάσσεται και η αύξηση του εκλογικού ορίου (το 2015) για είσοδο στη βουλή στο 3.6% σε σχέση με το 1.8% που ίσχυε στις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις, κάτι που ενδεχομένως αποθάρρυνε πολίτες που ήθελαν να ψηφίσουν μικρότερους σχηματισμούς, θεωρώντας το εγχείρημά τους χαμένη ψήφο.

Στις *κοινωνικοπολιτικές* εξηγήσεις πρέπει να σημειωθεί ότι – σε αντίθεση με μια κοινή αντίληψη που επικρατεί πολλές φορές ανάμεσα στους ίδιους τους Κύπριους ότι η χώρα μας διαθέτει κάποιες σημαντικές ιδιαιτερότητες – στην πραγματικότητα, και παρά τα μοναδικά χαρακτηριστικά που σίγουρα υπάρχουν στην κυπριακή περίπτωση, όπως και στην κάθε χώρα του κόσμου βέβαια, δεν διαφέρουμε από όλες τις άλλες χώρες του προηγμένου καπιταλιστικού κόσμου. Σε όλες αυτές τις χώρες, έτσι και στην Κύπρο, συντελέστηκαν και συντελούνται διεργασίες και διαδικασίες οι οποίες έχουν μειώσει τον χρόνο που έχει ο πολίτης για να αφιερώσει στην πολιτική διαδικασία. Ταυτόχρονα, ορισμένες από αυτές τις διαδικασίες απαξιώνουν την ίδια την πολιτική. Μπορούμε να αναφερθούμε, ενδεικτικά και όχι εξαντλητικά, σε διαδικασίες όπως η μεγάλη και συνεχώς αυξανόμενη ένταση του εργασιακού ωραρίου, το άγχος εξασφάλισης του προς το ζην και δημιουργίας οικογένειας, η άνοδος και εξάπλωση των ΜΜΕ και των ΜΚΔ, η ολοένα και διευρυνόμενη αποπολιτικοποίηση και αποϊδεολογικοποίηση. Αυτές οι διεργασίες και πολλές άλλες που δεν μας παίρνει ο χώρος να αναφέρουμε στα πλαίσια του συνοπτικού αυτού κειμένου, δημιουργούν ένα πλαίσιο περαιτέρω εξατομίκευσης των πολιτικών αιτημάτων, μη εμπιστοσύνης στους πολιτικούς οργανισμούς, στην πολιτική και στους πολιτικούς ως πρόσωπα. Εν τέλει, σε μια αποσυλλογικοποίηση των πολιτικών διαδικασιών. Η αποθέωση της ατομικότητας που καλλιεργείται από όλους σχεδόν τους κοινωνικούς και θεσμικούς μηχανισμούς δεν μπορεί παρά να βρει την έκφραση της στην αποστροφή από κάθε μορφής συλλογικότητα.

Στις *ειδικές* για την Κύπρο εξηγήσεις, μπορούμε να σημειώσουμε την μεγάλη απογοήτευση των Κυπρίων από τη μη επίλυση του κυπριακού, την απογοήτευση από τη συμμετοχή της χώρας στην ΕΕ και την απογοήτευση από πολιτικούς σχηματισμούς που κυβέρνησαν. Οι πολλαπλές αυτές απογοητεύσεις αποτέλεσαν μια απότομη διάψευση προσδοκιών για μεγάλο μέρος του κοινωνικού και εκλογικού σώματος από τους οργανισμούς εκείνους που ο καθένας για τους δικούς του λόγους ανέμενε

περισσότερα και οδήγησαν σε δύο σημαντικά αποτελέσματα. Στην ενίσχυση των αντιλήψεων ότι όλοι είναι το ίδιο αφενός και στην πεποίθηση ότι η συμμετοχή στην πολιτική με οποιονδήποτε τρόπο δεν μπορεί να αλλάξει κάτι αφετέρου. Αυτό συνέβαλε και συμβάλλει στην συνεχόμενη έξοδο μεγάλης μερίδας των πολιτών από την εκλογική και πολιτική διαδικασία συνολικά.

Η αποχή στην Κύπρο, λοιπόν, ήρθε για να μείνει. Είναι πλέον ένα δομικό και εγγενές χαρακτηριστικό των εκλογών και κάτι που οι δημοσκοπήσεις δύσκολα εντοπίζουν στο σωστό βαθμό και διάσταση. Τα **πραγματικά ποσοστά των κομμάτων** είναι μάλιστα πολύ χαμηλότερα αν αφαιρεθεί η αποχή (Πίνακας 2).

Πίνακας 2 : Η εκλογική δύναμη των κομμάτων περιλαμβανομένης της αποχής

Κόμμα	Αποτελέσματα (%)	Πραγματικά αποτελέσματα περιλαμβανομένης της αποχής (%)
ΔΗΣΥ	27.77	17.89
ΑΚΕΛ	22.34	14.3
ΔΗΚΟ	11.29	7.24
ΕΛΑΜ	6.78	4.35
ΕΔΕΚ	6.72	4.31
ΔΗΠΑ	6.10	3.91
ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ	4.41	2.82
Σύνολο	85.41	54.82

Όλα αυτά συγκλίνουν στη συνεχόμενη και ογκούμενη απαξίωση του πολιτικού και κομματικού συστήματος, **διευρύνουν την κρίση πολιτικής εκπροσώπησης** και την οργή έναντι υφιστάμενων πρακτικών, με κίνδυνο την περαιτέρω ενίσχυση φαινομένων που ήδη εμφανίστηκαν και στην Κύπρο και που παίρνουν τον μανδύα λαϊκίστικων ή/και (καμουφλαρισμένων ιδεολογικά) ακροδεξιών σχημάτων.

Η διαφαινόμενη κανονικοποίηση της αποχής δημιουργεί σοβαρές επιπτώσεις στην ίδια την δημοκρατία και τείνει να επιβεβαιώσει την παρατήρηση του μ. Peter Mair, σημαντικού Ιρλανδού πολιτικού επιστήμονα και μελετητή των πολιτικών κομμάτων. Ο Mair είχε σημειώσει, εδώ και χρόνια, ότι πολλοί θεωρητικοί και σχολιαστές άρχισαν σταδιακά να υποβαθμίζουν τη σημαντικότητα της λαϊκής ψήφου/εντολής ως προσδιοριστικό στοιχείο της δημοκρατίας και άρχισαν να την συνδέουν με τις έννοιες

ενός δήθεν αφηρημένου αλλά ξεκάθαρα ταξικά προσανατολισμένου ορθολογισμού και μιας τεχνοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

Αυτό το φαινόμενο έχει περαιτέρω προεκτάσεις. Οι πολιτικές διαδικασίες και αποφάσεις ξεφεύγουν πλέον του ελέγχου των πολιτών. Οι καθημερινοί πολίτες, ο λαός, δεν βλέπουν καμία σημασία στην πολιτική τους συμμετοχή κάτι που οδηγεί στην απονομιμοποίηση των ίδιων των πολιτικών θεσμών και φορέων. Σε σημαντικό βαθμό, αυτό οφείλεται στην αποτυχία των βασικών φορέων πολιτικής εκπροσώπησης, των πολιτικών κομμάτων. Η αποτυχία αυτή έχει δύο πτυχές: την απόσυρση των πολιτών από την συμβατική πολιτική διαδικασία, αφού τα κόμματα αποτυγχάνουν να τους εμπλέξουν, και την ταυτόχρονη απόσυρση των πολιτικών ελίτ στους κρατικούς/κυβερνητικούς θεσμούς.

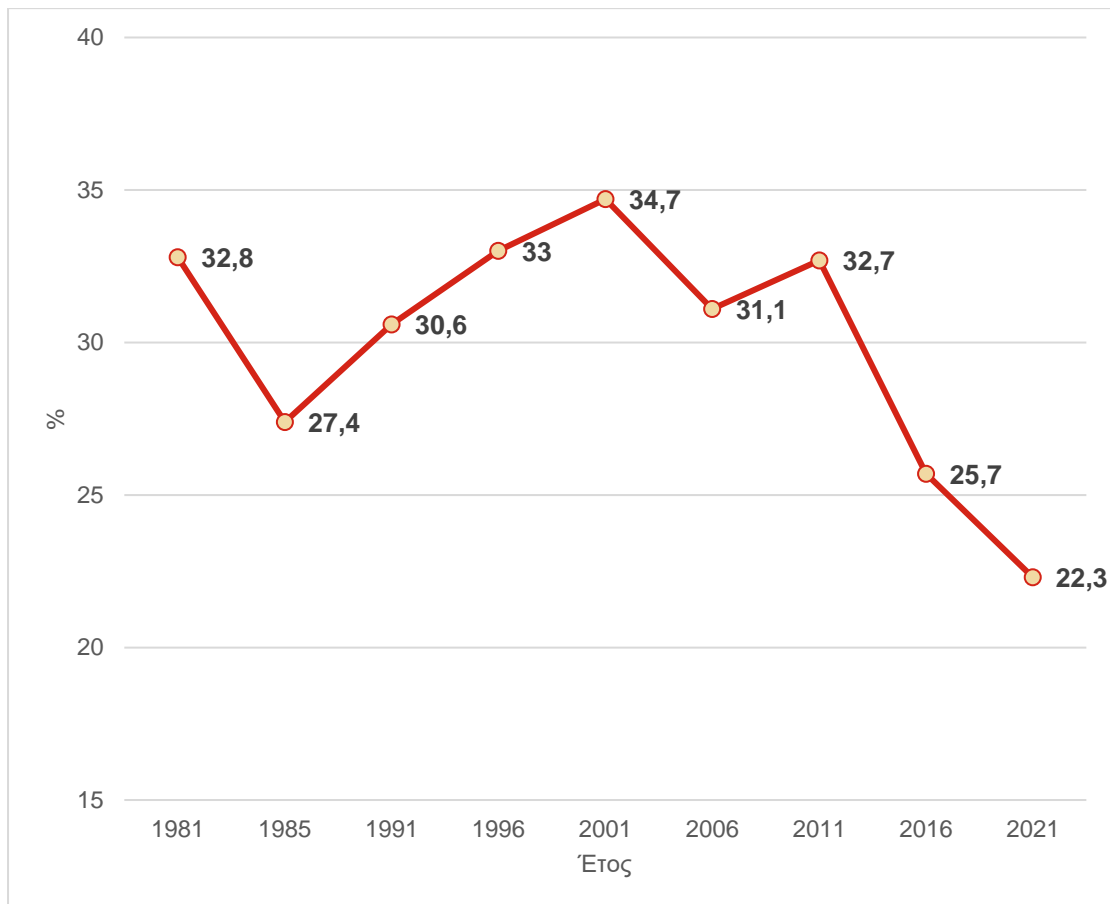
Αυτό με τη σειρά του σηματοδοτεί την μετακίνηση των κομμάτων από την κοινωνία προς το κράτος με συνέπεια την μείωση των δεσμών τους με τις κοινωνικές ομάδες και τάξεις και την αύξηση της εξάρτησης τους από το κράτος. Η αβεβαιότητα της «εκλογικής αγοράς» οδηγεί τις πολιτικές ελίτ στο «λιμάνι» των κυβερνητικών θεσμών. Δημιουργούνται, ουσιαστικά, δύο κόσμοι με διαρκώς αυξανόμενη μεταξύ τους απόσταση: αυτός των πολιτών και αυτός των πολιτικών/κομματικών ηγεσιών.

Η κυπριακή αριστερά σε παρατεταμένη εσωστρέφεια

Έχει ήδη σημειωθεί ότι το ΑΚΕΛ, το κόμμα που εκφράζει ιστορικά και σχεδόν προνομιακά και αποκλειστικά την κυπριακή αριστερά, είχε ένα (ακόμη) κακό αποτέλεσμα. Παρόλο που αυτή τη φορά το προεκλογικό κλίμα ήταν σχετικά ευνοϊκό για το ΑΚΕΛ (ή τουλάχιστον δεν ήταν αρνητικό), αφού ολόκληρη η προεκλογική εκστρατεία επικεντρώθηκε σε θέματα που επιβάρυναν την κυβέρνηση και αντίστοιχα ευνοούσαν την αντιπολίτευση (διαφθορά, σκάνδαλα κ.τ.λ.), το τελικό αποτέλεσμα ήταν πολύ αρνητικό. Το κόμμα δεν κατάφερε να κεφαλαιοποιήσει τη φθορά της κυβέρνησης. Σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές (2016) απώλεσε 3.3% της εκλογικής του δύναμης, 10,291 ψήφους και μία (1) έδρα. Το ΑΚΕΛ παρουσιάζει μια συνεχόμενη εκλογική φθορά εδώ και αρκετά χρόνια, με διαδοχικές μειώσεις ποσοστών (Γράφημα 3) και εδρών, αλλά και μεγάλη απώλεια σε πραγματικούς αριθμούς ψήφων (Γράφημα 4). Σε σχέση με τις βουλευτικές εκλογές του 2011 απώλεσε συνολικά 10.3% της

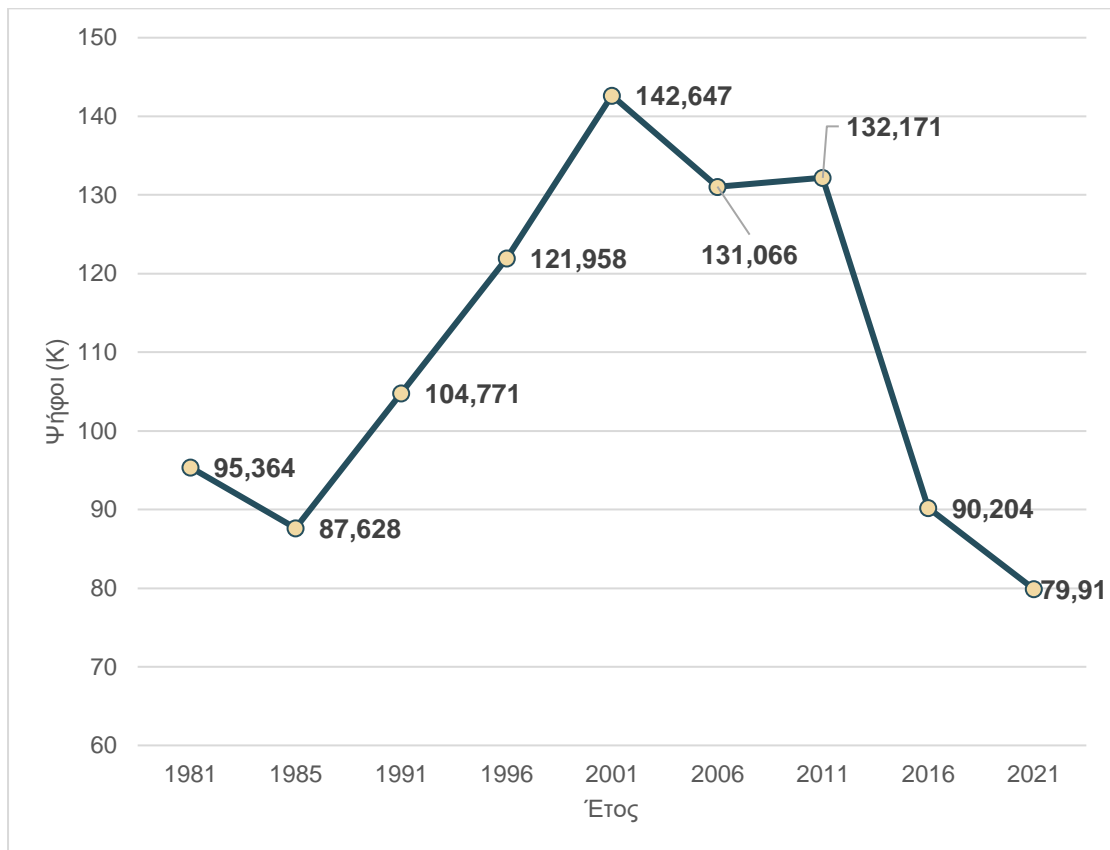
εκλογικής του επιρροής (από 32.6% μειώθηκε στο 22.3%) και 54,930 ψηφοφόρους. Το φετινό ποσοστό, μάλιστα, είναι το χαμηλότερο στην εκλογική ιστορία του κόμματος.

Γράφημα 3 : Η διαχρονική εκλογική επιρροή του ΑΚΕΛ (%)

Σε πραγματικούς αριθμούς και σε σχέση με τις εκλογές του 2001, όπου το κόμμα συγκέντρωσε τον υψηλότερο μετα-εισβολικό αριθμό ψήφων, απώλεσε συνολικά 65,406 ψηφοφόρους, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της εκλογικής και κοινωνικής του επιρροής. Μελέτες που έγιναν στο παρελθόν έδειξαν ότι οι περισσότεροι εξ αυτών των ψηφοφόρων οδηγούνται στην αποχή και όχι σε άλλα κόμματα, αν και κάποιοι πλέον κάνουν και άλλες επιλογές. Η συστηματική και επαναλαμβανόμενη άρνησή τους να ψηφίσουν το κόμμα, όμως, καταδεικνύει ότι ενώ παραμένουν στον χώρο της αριστεράς δεν θεωρούν ότι καλύπτονται από το ΑΚΕΛ, τόσο ώστε να το ψηφίσουν. Ορισμένοι αναλυτές διαπιστώνουν ότι ο ζωτικός χώρος επιρροής του ΑΚΕΛ μειώνεται.

Γράφημα 4 : Η διαχρονική εκλογική επιρροή του ΑΚΕΛ (αριθμός ψηφοφόρων)

Η προεκλογική καμπάνια του κόμματος χαρακτηρίστηκε από λόγο κυρίως καταγγελτικό, με επικέντρωση στις υπαρκτές ευθύνες της κυβέρνησης για πλειάδα ζητημάτων, ηθικού κυρίως περιεχομένου, κάτι που δεν φαίνεται να απέδωσε. Ο καταγγελτικός λόγος φαίνεται να αφαιρέσει την ευκαιρία να δοθεί έμφαση στις πολιτικές προτάσεις του κόμματος. Ούτε το μήνυμα για την ανάγκη να ενισχυθεί το κόμμα για να τροχοδρομηθεί η απαραίτητη κυβερνητική αλλαγή δεν φαίνεται να έτυχε της αποδοχής που το ΑΚΕΛ ανέμενε.

Το κόμμα, που έχει και το συνέδριο του στις αρχές του ερχόμενου μήνα (2-4 Ιουλίου), βρίσκεται σε μια φάση παρατεταμένης εσωστρέφειας με τα βέλη να έρχονται από πολλές κατευθύνσεις. Στη δημόσια σφαίρα (μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εφημερίδες, ιστοσελίδες, κτλ.) γίνονται πολλές συζητήσεις και κατατίθενται πολλές απόψεις τόσο από μέλη όσο και από μη μέλη, ενώ το ίδιο το κόμμα έχει προκηρύξει και τον καθιερωμένο δημόσιο διάλογο ενόψει του 23ου συνεδρίου. Οι ερμηνείες και οι θεραπείες που προτείνονται διαφέρουν όσο η απόσταση της γης από το φεγγάρι. Παραθέτω ενδεικτικά.

Ορισμένοι εντοπίζουν το πρόβλημα στο ιδεολογικό πεδίο και στην μη καθαρή πολιτική ταυτότητα του κόμματος που σχοινοβατεί μεταξύ καταστατικών αναφορών και οργανωτικών πρακτικών μαρξισμού-λενινισμού και μιας σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής πρακτικής ή/και εργατιστικής. Άλλοι, επικεντρώνουν την ανάλυση και το πρόβλημα στο οργανωτικό πεδίο και όχι στο ιδεολογικό. Το ίδιο το κόμμα φαίνεται να θεωρεί ότι η αποτυχία οφείλεται περισσότερο σε οργανωτικές αδυναμίες και επικοινωνιακές αστοχίες, παρά σε λάθη πολιτικής γραμμής. Πλείστοι συμφωνούν ότι η συμμετοχή του κόμματος σε κυβερνητικά σχήματα και ειδικά η ανάληψη της προεδρίας του κράτους από τον τότε ΓΓ του ΑΚΕΛ, Δ. Χριστόφια, ήταν αυτό που άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου.

Μερικές φωνές ζητούν ευθύνες από την ηγεσία (ο Γ.Γ. Αντρος Κυπριανού ήδη ανακοίνωσε ότι δεν θα διεκδικήσει επανεκλογή). Άλλοι ζητούν «άνοιγμα» των οργανωτικών διαδικασιών με εκλογή ΓΓ από το σύνολο των μελών ή ακόμα και από φίλους. Ορισμένοι θεωρούν το μοντέλο του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού απαρχαιωμένο και ζητούν αναθεώρηση ή και κατάργηση του. Άλλοι ζητούν (μετα)κίνηση του ΑΚΕΛ κατά τρόπο επίσημο προς την σοσιαλδημοκρατία, ώστε να καλύψει τις ανάγκες μιας ευρύτερης και σύγχρονης κεντροαριστεράς. Μια άλλη ομάδα ζητά επιστροφή στις (κομμουνιστικές) ρίζες. Ορισμένοι εντοπίζουν το πρόβλημα στη στάση του ΑΚΕΛ σε ζητήματα του πολιτικού προγράμματος του κόμματος, όπως για παράδειγμα στο κυπριακό, αλλά όχι με ομοιόμορφο τρόπο, και άλλοι στην αδυναμία να προτείνει ένα πειστικό πρόγραμμα στην οικονομία. Θεωρείται από αρκετούς αναλυτές, δηλαδή, ότι ενώ το κόμμα διαπιστώνει τα σοβαρά προβλήματα της κυπριακής κοινωνίας, υστερεί στην παρουσίαση πειστικών πολιτικών προτάσεων.

Η παράθεση των παραπάνω έγινε με στόχο να δείξει την δύσκολη κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει το κόμμα, το οποίο βρίσκεται εδώ και χρόνια σε μια φάση παρατεταμένης εσωστρέφειας και αναζήτησης ταυτότητας, με όλες τις δυσκολίες που ενυπάρχουν σε αυτό το εγχείρημα στην μεταψυχροπολεμική εποχή και με δεδομένο ότι πρόκειται για ένα κόμμα μεγάλο και μαζικό, με ετερογενές ιδεολογικά και κοινωνικά, εκλογικό ακροατήριο.

Όπως καταδεικνύει η συζήτηση που άνοιξε μετά τις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές, η συζήτηση εντός της κυπριακής αριστεράς, αλλά και ευρύτερα (μέσα στην κοινωνία) είναι κατά καιρούς έντονη και πολωμένη. Αντικατοπτρίζει παρόμοιες συζητήσεις στην Ελλάδα και στη διεθνή αριστερά. Και δεν υπάρχουν εύκολες και μονοσήμαντες απαντήσεις. Είναι μια συζήτηση στην οποία εμπλέκονται γενικά και καθολικά ζητήματα, αλλά και ιδιαιτερότητες που απορρέουν από το κάθε ξεχωριστό εθνικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, αν και υπάρχει ομοφωνία, επί της αρχής, ως προς

την αναγκαιότητα το κόμμα της αριστεράς να παρεμβαίνει και να συμμετέχει στους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς και διεργασίες, δεν υπάρχει και η αντίστοιχη συμφωνία ως προς τις μορφές και τους τρόπους αυτής της παρέμβασης και συμμετοχής, οι οποίες – με δεδομένο ότι «πληροφορούνται» από διαφορετικές ιδεολογικές προσεγγίσεις και αφετηρίες – παράγουν αντιθέσεις.

Είναι προφανές ότι οι πληγές που αναδείχθηκαν – αλλά δεν οφείλονται μόνο – στην πενταετή διακυβέρνηση του ΑΚΕΛ (2008-2013), εξακολουθούν να το ταλανίζουν και εσωτερικά, αλλά και στο εκλογικό σώμα. Η απόσταση που μας χωρίζει από την περίοδο εκείνη επιτρέπει ενδεχομένως πιο νηφάλιες ερμηνείες, αλλά δεν έχει δώσει ξεκάθαρες απαντήσεις σε πολλά ζητήματα. Το ίδιο το κόμμα, βέβαια, πολύ σύντομα, και λίγο μετά την λήξη της πενταετούς του διακυβέρνησης, στο προγραμματικό συνέδριο του 2014, διατύπωσε τη θέση ότι η συμμετοχή και άσκηση εκτελεστικής εξουσίας δεν ήταν λάθος και ότι θα επιδιωχθεί ξανά.

Περιορισμοί και προκλήσεις για το πολιτικό σύστημα: η κληρονομιά της καταψήφισης του κρατικού προϋπολογισμού και οι δυστοκίες του εκλογικού συστήματος

Το κυπριακό πολιτικό και κομματικό σύστημα στην μετά το 1974 περίοδο – και υπό το βάρος των συνεπειών της προ-πραξικοπηματικής περιόδου και των συνεπειών της (τουρκική εισβολή) – διαμόρφωσε σταδιακά μια κουλτούρα συναίνεσης σε όλα τα πεδία. Αυτή η συναίνεση αυξήθηκε μετά την ομόφωνη πορεία ένταξης και την ένταξη στην ΕΕ. Η «αποδοχή» του ΑΚΕΛ ως κυβερνητικού φορέα ολοκλήρωσε αφενός αυτή την πορεία συναίνεσης και αφετέρου και ταυτόχρονα άνοιξε εκ νέου την πόρτα σε νέου τύπου πολώσεις.

Το νέο σκηνικό όπως αναλύθηκε πιο πάνω οδήγησε σταδιακά σε μια εικόνα ρευστότητας, κατακερματισμού και ταυτόχρονη αύξηση της πόλωσης. Αυτό εκφράστηκε στο πολιτικό πεδίο σε μεγαλύτερο αριθμό κοινοβουλευτικών κομμάτων και μείωση της συναίνεσης. Η πιο έκδηλη συνέπεια των φαινομένων αυτών, που παραπέμπουν ταυτόχρονα σε ένα προβληματισμό για το αν το υφιστάμενο πολιτικό

σύστημα έφτασε στα όρια του, ήταν η καταψήφιση του ετήσιου προϋπολογισμού του κράτους για το 2021 λίγους μήνες πριν.

Γιατί γίνεται αναφορά στην ψήφιση του τελευταίου κρατικού προϋπολογισμού ειδικά; Διότι κατά τη γνώμη μου ξεκαθάρισε και έκανε ακόμα πιο ορατά τα καινούρια χαρακτηριστικά που καθορίζουν την πολιτική και κομματική αντιπαράθεση στην παρούσα συγκυρία, ίσως και για τα χρόνια που θα ακολουθήσουν. Τα χαρακτηριστικά αυτά δεν εμφανίστηκαν στιγμιαία στη διαδικασία ψήφισης του φετινού προϋπολογισμού, ούτε και στην παρούσα εκλογική διαδικασία, αλλά εκκολάπτονται εδώ και μερικά χρόνια. Ο προϋπολογισμός, όμως, χρησιμοποιείται ως παράδειγμα κορύφωσης και αποκρυστάλλωσης αυτών των διαδικασιών για τον απλούστατο λόγο ότι η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού για το 2021 από την κυπριακή βουλή ήταν ποιοτικά διαφορετική από τις προηγούμενες. Ήταν η συσσώρευση αριθμού ποσοτικών χαρακτηριστικών, όπως αναλύθηκαν στο κείμενο, που εκφράστηκε σε μεταβολή ποιότητας με μαρξιστικούς όρους.

Για πρώτη φορά από το 1963 το κυπριακό κοινοβούλιο καταψήφισε τον κρατικό προϋπολογισμό που παρουσίασε η κυβέρνηση με ό,τι αυτό συνεπαγόταν για τη λειτουργία του κράτους, του πολιτικού και του κομματικού συστήματος. Η πράξη αυτή άνοιξε μια μεγάλη συζήτηση που άπτεται πολλών πτυχών και η οποία αν και φαίνεται ότι κόπασε ή και επισκιάστηκε από τις μετέπειτα εξελίξεις θεωρώ ότι έχει σηματοδοτήσει μια καινούρια εποχή στον πολιτικό ανταγωνισμό. Αποκάλυψε τις αδυναμίες αλλά και τα όρια του υφιστάμενου πολιτικού συστήματος να παράγει συναινέσεις.

Με την καταψήφιση του προϋπολογισμού, το πολιτικό μας σύστημα έχει διαβεί τον Ρουβίκωνα. Αυτό ενδέχεται να αυξήσει τις πιέσεις ακόμα και τις απειλές προς την εκάστοτε κυβέρνηση για παραχώρηση και ικανοποίηση αιτημάτων προς τις πολιτικές δυνάμεις, ώστε αυτές να συναινέσουν στην ψήφιση του προϋπολογισμού. Η πρακτική αυτή βέβαια δεν αναφέρεται μόνο στον προϋπολογισμό αλλά σε όλες τις νομοθετικές πράξεις της κυβέρνησης, κάτι που οδηγεί, εν μέρει, σε ακύρωση της αρχικής κυβερνητικής πρόθεσης. Η κυπριακή βουλή φαίνεται ότι αναλαμβάνει εδώ και μερικά χρόνια ένα πιο δραστήριο ρόλο στο πολιτικό σύστημα ως ένα αυξανόμενο πεδίο και εργαλείο ελέγχου (checks and balances) της εκτελεστικής εξουσίας που αποδυναμώθηκε μετά την αποχώρηση του Τουρκοκύπριου αντιπροέδρου το 1964. Η τάση αυτή εκ μέρους της εκάστοτε αντιπολίτευσης στη βουλή παραπέμπει σε μια συναφή συζήτηση που άνοιξε στην Κύπρο από το 2011 όταν και εισήχθη στο πολιτικό λεξιλόγιο η έννοια της «κυβερνώσας βουλής». Η τότε αντιπολίτευση εγκαινίασε την πρακτική μπλοκαρίσματος των κυβερνητικών νομοσχεδίων και έργων ως μέτρο

πίεσης προς την τότε κυβέρνηση Χριστόφια για να παραιτηθεί. Μια πρακτική που πλέον θεσμοποιείται από όλες τις αντιπολιτεύσεις.

Συνδεδεμένη με τα πιο πάνω είναι και η **στρέβλωση που προκλήθηκε στην πολιτική εκπροσώπηση λόγω του εκλογικού συστήματος**, που προνοεί αυξημένο όριο εισδοχής στη β' κατανομή (3.6%), κάτι που στέρησε την εκπροσώπηση μιας σημαντικής κοινωνικής μερίδας. Ένα 14.59% του εκλογικού σώματος ψήφισε κόμματα και υποψήφιους που έμειναν τελικά χωρίς κοινοβουλευτική εκπροσώπηση και αυτό επηρέασε την κατανομή των εδρών προς όφελος των μεγάλων και εν τη βουλή κομμάτων. Εννέα έδρες που κατανεμήθηκαν στα εντός της βουλής κόμματα θα άλλαζαν «χέρια» αν το σύστημα ήταν η απλή αναλογική. Αυτό θέτει εξ αντικειμένου ζήτημα αντιπροσωπευτικότητας του συστήματος.

Οι (βουλευτικές) εκλογές τέλειωσαν, ζήτω οι (προεδρικές) εκλογές

Το πραγματικό διακύβευμα των βουλευτικών εκλογών ήταν το ισοζύγιο δυνάμεων και η επόμενη μέρα, με φόντο τις συνεργασίες για τις επερχόμενες προεδρικές εκλογές. Ως προς αυτό, όμως, τα μηνύματα της κάλπης μάλλον θόλωσαν παρά βοήθησαν να ξεκαθαριστεί το τοπίο. Οι συνεργασίες που ήδη εκφράστηκαν για την εκλογή της νέας προέδρου της Βουλής επίσης δεν ξεκαθάρισαν το τοπίο. Το σίγουρο είναι ότι έχουμε ήδη μπει σε προεκλογική εκστρατεία και πάλι. Για τις προεδρικές.